

۵ همکاری های نوین روسیه و آمریکا

افسانه احدی *

امیر محمد سوری **

مقدمه

سفر اوباما به روسیه را می توان سرآغاز تحولات جدیدی در روابط دو قدرت جهانی محسوب نمود. روسیه ای که تا همین اواخر تندترین موضع گیری ها را در عرصه جهانی داشته به نظر سیاست همکاری جویانه تری را هم چون آمریکا در پیش خواهد گرفت. تا پیش از این دو کشور روابط پرتنش تری را داشتند که امید چندانی به توافق در عرصه های مختلف وجود نداشت. اما در حال حاضر سایه های امیدواری نزدیک است. اوباما گفته که برای صلح و امنیت بین المللی به دنبال راه هایی غیر از تقویت توان هسته ای است، با جایگزینی پیمانی به جای استارت موافقت کرده و روسیه نیز تا حدودی خواسته های خود را در عرصه جهانی تعدیل ساخته و سیاست همکاری جویانه تری پیش گرفته است. البته تمامی این موارد به معنای تغییری یکباره در خواست ها و سیاست های دو کشور نیست بلکه می توان این امر را به خواست طرفین برای تعدیل راهبردها تعبیر کرد. راهبردهایی که تا پیش از این نه تنها روابط روسیه و غرب را به اوج تنش و درگیری و شکاف در مدیریت بین المللی رسانده بود بلکه هیچ امیدی را برای بهبود نیز باقی نگذاشته بود. در این جا این سوال مهم مطرح است که باید انتظار چگونه رفتاری را از سوی دو طرف داشت؟ آیا روابط در حوزه های مختلف رو به آرامش و در نهایت همکاری خواهد رفت و یا این که اصولاً چنین آرامش و فضای تقریباً امیدوار کننده پشتوانه ی چندانی ندارد؟ این که موارد و مسایل مورد تفاهم و یا مورد اختلاف با توجه به فضای بوجود آمده چه خواهد بود؟ با توجه به هویت ها و راهبردهای کلان دو طرف، این انتظار همیشه وجود دارد که سیاست رقابت و همکاری در پیش گرفته شود. البته در برخی مقاطع به دلیل ماهیت رخدادها و یا رهبران دو کشور، تعاملات بهتر یا بدتر می شود اما آن چه همیشگی است، رقابت است. روسیه هیچ گاه نمی تواند از خواست های جدی خود که در تقابل کامل با غرب است چشم بپوشد و غرب به رهبری آمریکا نیز هیچ گاه از گسترش منافع خود که در تقابل کامل با روسیه است نمی تواند دست بردارد. اما در شرایط جدید و با توجه به همپوشی منافع می توان انتظار گسترش روابط و همکاری در حوزه هایی را داشت که طرفین براساس احترام متقابل رفتار کنند.

رقابت‌های پایدار مسکو و واشنگتن

در راهبرد کلان روسیه دو نکته‌ی مهم را می‌توان تشخیص داد. اول تقویت توان خود که تماماً مبتنی بر انرژی است و دوم، حفظ و گسترش نفوذ سنتی در عرصه‌ی جهانی مخصوصاً در حیط خلوت خود است. از سویی جنگ سرد چنان اثرات خود را بر روی دولت بوش گذاشته بود که نگاه آمریکا در آن دوران نسبت به روسیه، نگاه دوران جنگ سردی بود. چنین نگاهی آمریکا را مجبور به حضور گسترده در منطقه اوراسیا و دخالت بسیار در مسایل داخلی روسیه می‌کرد. همین امر مشکلات جدی‌ای را بر سر راه بوش می‌گذاشت. سپر دفاع موشکی، وقوع جنگ در گرجستان و مساله ایران مهم‌ترین آنان در سالیان اخیر بوده است. در این بین اواما که با شعار «تغییر» روی کار آمد، در تلاش است تا شکاف‌های به وجود آمده چه در عرصه داخلی و چه در عرصه جهانی را با استفاده از ابزارهایی که در اختیار دارد، پر کند. تاکید بر عناصر غیر مادی قدرت، دیپلماسی و غیره از جمله ابزارهای موجود به نظر می‌آیند. مدودف نیز به خوبی این نکته را درک کرده که تاکید صرف بر اقتصاد تک محصولی و مشاخره با دیگر قدرت‌ها نمی‌تواند چندان ابزار مناسبی برای تامین منافع روسیه باشد و می‌بایست بیش از پیش بر همکاری با آمریکا و اروپا نظر مثبت داشته باشد.

از عوامل بسیار مهم دیگری که در بوجود آمدن فضای همکاری بسیار موثر بوده است، مرتبط ساختن مسایل گوناگون در یک بسته و حل ساختن تمامی آنان است. تا پیش از این نگاه به گونه‌ای بود که موارد به صورت جداگانه به بحث گذاشته می‌شد اما در حال حاضر تلاش می‌گردد به مسایل مختلف تا حدودی به صورت مرتبط با یکدیگر نگاه شود.

نکته‌ی بسیار مهم دیگر، فهم عمیق این مساله است که می‌بایست منافع طرف مقابل را نیز در نظر داشت. دولت بوش در بسیاری از حوزه‌ها نه تنها منافع و دیدگاه‌های روسیه را به رسمیت نمی‌شناخت بلکه تلاش می‌کرد با قدرت هرچه تمام‌تر، دیدگاه‌های آمریکا را در عرصه‌ی جهانی پیاده سازد که تبعاً با مخالفت جدی دیگر کشورها و مخصوصاً روسیه مواجه می‌شد و کار را برای همکاری سخت می‌ساخت. اما در حال حاضر به نظر می‌رسد تعارضات دو کشور به خصوص در مورد مسائلی نظیر کاهش تسلیحات استراتژیک، سپر دفاع موشکی و برنامه‌های هسته‌ای ایران تا حد زیادی به هم پیوند خورده است که در ادامه به هر یک از آنها اشاره خواهد شد.

کاهش تسلیحات استراتژیک

در حال حاضر مهم‌ترین مساله در امور نظامی و معاهدات مساله کاهش سلاح‌های استراتژیک است. پوتین در اواخر ژوئن ۲۰۰۶ اعلام کرد که خواهان احیای گفتگوهای دو جانبه با اولویت جایگزینی پیمان استارت (START) (معاهده کاهش تسلیحات استراتژیک) است که از ۱۹۹۱ آغاز شده و در ۲۰۰۹ نیز به پایان می‌رسد. (۱) در ژوئن ۲۰۰۶، روسیه و آمریکا مکانیسم رسمی‌ای برای تداوم بخشیدن به گفتگوهای دو جانبه بر روی مواردی همچون تروریسم، عدم گسترش سلاح‌های کشتار جمعی و هسته‌ای، کنترل تسلیحات و دیگر موارد امنیتی اساسی ایجاد کردند. اگرچه در نشست گروه هشت در سنت پترزبورگ هیچ طرح رسمی‌ای شکل نگرفت اما وزرای دفاع و خارجه، مطالعات جدی‌ای را برای یافتن راهی در جهت حل موارد موجود آغاز کردند. (۲) آمریکایی‌ها در نهایت اعلام کردند که این گونه معاهدات با جهان امروز که تهدیدات و تروریست‌های فراملی در آن وجود دارد، هماهنگی ندارد. به همین دلیل واشنگتن اعلام کرد که خواهان تکمیل و گسترش پیمان سورت (SORT) (معاهده کاهش تسلیحات تهاجمی استراتژیک) است. این پیمان در می ۲۰۰۲ بین آمریکا و روسیه امضا شده بود. این پیمان مقرر کرده بود که تا ۳۱ سپتامبر ۲۰۱۲ هر دو طرف باید بین ۱۷۰۰ تا ۲۲۰۰ کلاهک استراتژیک مستقر خود را نابود سازند. البته روسیه با این طرح مخالفت کرد. یکی از دلایل اصلی مسکو برای مخالفت با سورت و کاهش سلاح‌های هسته‌ای تهاجمی، هزینه‌های بالای این طرح است. (۳) به هر حال پیمان استارت مورد تایید طرفین قرار نگرفت. اما با روی کار آمدن اوباما و با سفر وی به روسیه بالاخره مذاکراتی با مدودف برای جایگزینی این پیمان آغاز شد. اوباما در همین راستا بیان داشته هدفش توقف ذخیره سازی سلاح‌های اتمی به نحوی است که هیچ کدام از دو کشور آمریکا و روسیه بر دیگری برتری نداشته باشد. (۴) همچنین باراک اوباما گفته است قرارداد جدید باید موجب کاهش تنش‌ها و هزینه بالای نگهداری از تجهیزات اتمی بزرگی شود که برای اهداف دفاعی یا بازدارنده آمریکا کارایی ندارد. بر این اساس طرفین توافق کردند که ذخایر هسته‌ای خود را بین ۱۵۰۰ تا ۱۶۷۵ کلاهک هسته‌ای و بین ۵۰۰ تا ۱۱۰۰ سکوی پرتاب کاهش دهند. طبق قراردادهای موجود، طرفین توافق کرده اند که حداکثر ۲۲۰۰ کلاهک و ۱۶۰۰ سکوی پرتاب داشته باشند. (۵)

سپر دفاع موشکی

طرح آمریکا برای ایجاد سپر دفاع موشکی در اروپای شرقی همواره با اعتراض شدید روسیه روبرو بوده است. آمریکا درصدد ایجاد ۱۰ سامانه رهگیر موشکی در لهستان و یک ایستگاه پیشرفته رادار در

جمهوری چک است تا اروپا را در مقابل موشک‌های بالستیک دوربرد محافظت کند. قرار است این سیستم دفاع موشکی تا سال ۲۰۱۳ به بهره‌برداری برسد. آمریکا تأکید دارد که این طرح هیچ‌گونه توان تهاجمی ندارد. مقام‌های آمریکایی در توجیه این طرح ادعا می‌کنند که بر اساس پیش‌بینی‌های اطلاعاتی آنها با مسلح شدن ایران به موشک‌های دوربرد تا سال ۲۰۱۵، اروپا و آمریکا به راحتی می‌توانند مورد هدف قرار گیرند. این طرح در واقع نوع کامل‌تری از استقرار ایستگاه‌های رادار است که در زمان جنگ سرد در کشورهای نظیر ترکیه و حتی در ایران در برابر تهدید شوروی نصب شده بود. اعلام سیاست آمریکا مبنی بر استقرار سپر موشکی در پایگاه‌های لهستان و چک از سوی روسیه به منزله احیای طرح «جنگ ستارگان» تلقی شده و واکنش شدید آن کشور را به همراه داشت، به نحوی که ولادیمیر پوتین، رئیس‌جمهور سابق روسیه در جریان اجلاس سران گروه هشت در ژوئن ۲۰۰۷ اظهار داشت که اگر این طرح فعال شود روسیه سلاح‌های هسته‌ای خود را به طرف اروپا نشانه خواهد رفت.

به هر حال مساله تا آنجا پیش رفت که بر اساس بیانیه پایانی اجلاس بخارست، کشورهای عضو ناتو از طرح آمریکا برای استقرار یک سیستم دفاع موشکی در اروپا حمایت کردند. رسانه‌های خبری حتی این مسئله را دستاورد بزرگ بوش در آخرین سال ریاست جمهوری‌اش عنوان ذکر کردند. زیرا در این بیانیه از استقرار پایگاه‌های دفاع موشکی در جمهوری چک و لهستان حمایت شده است.

بر اساس مصوبه‌ی ناتو، گسترش موشک‌های بالستیک، «تهدیدی فزاینده برای نیروها، قلمرو و مردم کشورهای عضو» خوانده شده و سیستم آمریکایی دفاع موشکی «حافظ متحدان عضو این سازمان» قلمداد گردیده است. به‌علاوه براساس بیانیه پایانی، در آینده قدم‌هایی برای استقرار یک سیستم موشکی موازی توسط ناتو برداشته خواهد شد تا مناطقی را محافظت کند که تحت پوشش سیستم آمریکایی نیستند. همزمان با این تحولات، مقام‌های آمریکایی و چک اعلام کردند که بر سر استقرار یک رادار دفاع موشکی در خاک چک به توافق رسیده‌اند و مذاکرات آمریکا و لهستان در مورد استقرار ۱۰ موشک رهگیر در خاک این کشور از سر گرفته شده است. چنین واکنش‌های تندی در این زمینه و جبهه‌گیری‌های ذکر شده باعث شده بود تا روابط روسیه و غرب تحت تاثیر قرار گیرد. اما با مذاکرات و تغییراتی که در الگوهای تعاملاتی طرفین صورت گرفت روند بررسی سپر دفاع موشکی تغییر یافت. به همین دلیل شاهد نوعی هماهنگی در این زمینه و البته پیوند موارد دیگر با سپر دفاع موشکی هستیم. یکی از مسایلی که نرمی روسیه را در این مورد به همراه داشت پیشنهاد همکاری روسیه در سپر دفاع موشکی است که برنز و اوباما در سفر اخیرشان به روسیه پیشنهاد کرده‌اند و مورد استقبال لاوروف و مدودف نیز واقع شده است. پیش از این نیز در بیانیه‌ی نهایی اجلاس سران ناتو طرح دفاع موشکی

مشترک با روسیه پیشنهاد شده بود. در این بیانیه آمده بود که ما آماده بررسی امکان ترکیب سیستم‌های دفاع ضد موشکی آمریکا، ناتو و روسیه در زمان مناسب هستیم.

از نکات دیگری که هم در اجلاس اخیر سران ناتو و هم چنین در دیدار اوباما با مدودف بحث گردید بحث عدم پذیرش گرجستان و اکراین در ناتو در عوض همکاری موثر روسیه با سپر دفاع موشکی بود. چنین دیدگاهی مورد توافق تمامی طرفین قرار گرفته است. (۶) به نظر می‌رسد مجموع هماهنگی‌های ذکر شده باعث همکاری روسیه با غرب بر سر این مساله در آینده نزدیک خواهد بود. هماهنگی‌ای که در سایه بررسی و مرتبط ساختن موارد گوناگون به یکدیگر حاصل شده است.

همکاری در مورد ایران

همواره روسیه و چین در بسیاری از موارد همراه ایران بوده‌اند. اما شرایط تا حدودی در حال تغییر است. همان‌گونه که رییس کمیسیون امنیت پارلمان روسیه و همچنین «رابرت گیتس»، وزیر دفاع آمریکا تاکید داشته‌اند نگاه روسیه و آمریکا در مورد ایران در حال به هم نزدیک شدن است.

از نکات مهم در این زمینه تردیدهای رو به گسترش همکاری روسیه با ایران در زمینه تسلیحات نظامی است. مسکو همواره یکی از تامین کنندگان تسلیحات برای ایران بوده است و در همین زمینه کمک بسیاری برای تقویت موشک‌های دوربرد داشته و همواره و مکررا نیز تهدید آمیز بودن ایران را انکار کرده است. به واقع نگاه روسیه پس از آزمایش ماهواره امید در فوریه تغییر کرده است. ماهواره امید توانایی ایران را به روسیه ثابت کرد و همین امر ایران را در موضع محکم‌تری قرار داد که تا پیش از این ایران از آن برخوردار نبود. (۷) به دلیل چنین اقدامی، روسیه نسبت به ادامه همکاری‌ها با ایران نگاه دقیق‌تر و محتاطانه‌تری خواهند داشت. نکته‌ی بسیار مهم دیگر معاملات رو به افزایش تسلیحاتی روسیه با اسرائیل است. دو عامل به این امر کمک کرده است. اول اینکه روسیه همواره به دنبال متنوع سازی بازارهای تسلیحاتی خود بوده است و دوم خواست عمیق اسرائیل به خرید اسلحه از روسیه بر می‌گردد که به دلیل یافتن بازارهای و سیستم‌های جدید از سوی تل‌آویو است.

می‌توان انتظار داشت که نزدیکی بیش از پیش روسیه به اسرائیل در زمینه‌ی مسایل نظامی باعث دوری روسیه از ایران و تاخیر فروش تسلیحات به ایران شود. چنانکه تاکنون نیز مخالفت‌های اسرائیل در خصوص ممانعت فروش موشک‌های اس ۳۰۰ از سوی روسیه به ایران، موثر واقع شده است. (۸) اساساً این امر کاملاً مشخص است که به دلیل معاملات در حال گسترش روسیه با اسرائیل و اهمیت آن،

روسیه این امکان را نخواهد داشت که به طور موثرتری با ایران همکاری کند. به هر حال مشخص است که با جدی‌تر شدن مساله اسرائیل از سویی و همکاری‌های روسیه با آمریکا در زمینه‌های مختلف، فشارها بر ایران برای همکاری موثرتر با روسیه افزایش می‌یابد.

نتیجه‌گیری

جنگ روسیه و گرجستان در خوش‌بینانه‌ترین حالت این امر را به ذهن متبادر می‌کرد که روابط روسیه و غرب از این به بعد معنای متفاوتی خواهد یافت؛ معنایی که در آن غرب و روسیه در بسیاری از حوزه‌ها هیچ تفاهمی نخواهند داشت. اما توجه به چند اصل این نگاه را به چالش می‌کشد. روسیه هرچند از غرب متفاوت است و تلاش می‌کند این تفاوت را هم حفظ کند و هم گسترش دهد و هرچند که در سالیان اخیر از هیچ کوششی برای به چالش کشیدن غرب کوتاهی نکرده، اما منافع به هم پیوسته و هم چنین تغییر در الگوهای رفتاری آمریکا فضای تیره را تا حدودی بهبود بخشیده است. روسیه به حفظ و گسترش روابط با غرب به دلیل ساختار اقتصادی متکی بر انرژی و همچنین تثبیت پایه‌های امنیتی‌اش چه در داخل و چه در خارج محتاج است. آمریکا نیز پس از یک دوره یکجانبه‌گرایی و تاکید بر بعد سخت قدرت به تعدیل سیاست‌ها و پوشش نقاط عمده ضعف خود پرداخته است. چنین تغییر تقریباً قابل توجهی در راهبردها، متعاقباً تغییرات تاکتیکی را نیز می‌طلبد. سفر اوباما به روسیه را می‌توان در راستای اجرای عملی شدن همین تغییرات ارزیابی کرد. آمریکا که در تلاش برای همراهی دیگر قدرت‌های مطرح جهانی است در اولین گام ضمن به رسمیت شناختن منافع جدی روسیه در حوزه‌های مختلف، پیشنهاد و همکاری‌اش را ارائه کرده که نماد بارز آن مساله سپر دفاع موشکی است. مساله دیگر پیوند عناصر و نکات مختلف به یکدیگر و دیدن مسایل در قالب یک مجموعه و حل آنان به طور همزمان است. این دیدگاه ضمن حل سریع موارد، خواست عمیق طرفین به همکاری و نزدیک شدن دیدگاه‌ها را در بطن خود جای داده است. علت این امر همان‌گونه که ذکر شد، نیاز طرفین به یکدیگر در شرایطی افزایش یافته که به نظر می‌رسد جامعه‌ی بین‌الملل دچار شکافی جدی شده و مدیریت امور بین‌المللی با مشکلات مهمی مواجه شده است.

* پژوهش‌گر مرکز تحقیقات استراتژیک

** پژوهش‌گر مرکز تحقیقات استراتژیک

پی نوشت ها:

1. Richard Weitz, " Russian-American Security Cooperation After St.Petersburg: Challenges and Opportunities" at: www.strategicstudiesinstitute.army.mil. April2007. p: 2
2. Stephen Blank, " Is Eurasia Security Order At Risk?" Strategic Studies Institute,2007
3. Ibid
4. Ibid
5. Hans Nicoles and Lucian kim, "obama heads for putin reality check after medvedev accord", 16/4/2009. p:3
6. Giorgi Lomsadze, " Georgia: Obama's russai visit eases georgians' fears ef renewed conflict with Moscow", 7/09/09
7. Stephen Blank,"Russia: obama trip to Moscow offers chance for better us-russia cooperation on iran", eurasianer.org, 7/01/09, p:1
8. Ibid

